



**Vlaanderen**  
is erfgoed

# Onderzoeksrapport

## Een toevalsvondst aan de Ledeganckkaai te Antwerpen

Eindverslag van een toevalsvondst

Agentschap  
Onroerend  
Erfgoed

## COLOFON

### TITEL

Een toevalsvondst aan de Ledeganckkaai te Antwerpen  
Eindverslag van een toevalsvondst

### REEKS

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 164

### AUTEURS

Erwin Meylemans, Jef Vansweevelt, Katrien Cousserier, Kristof Haneca

### JAAR VAN UITGAVE

2020

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed Wetenschappelijke  
instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving  
Published by the Flanders Heritage Agency Scientific Institution of the  
Flemish Government, policy area Environment

### VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Sonja Vanblaere

### OMSLAGILLUSTRATIE

Sfeerbeeld van het terreinwerk tijdens de toevalsvondst.  
Copyright Onroerend Erfgoed, foto: Erwin Meylemans

agentschap Onroerend Erfgoed  
Havenlaan 88 bus 5  
1000 Brussel  
T +32 2 553 16 50  
info@onroerenderfgoed.be  
www.onroerenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.  
This work is licensed under the Free Open Data Licence v.1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding  
4.0 Internationaal-licentie. Bezoek  
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van  
de licentie.  
This work is licensed under a Creative Commons Attribution  
4.0 International License. To view a copy of this license, visit  
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

ISSN 1371-4678  
D/2020/3241/325







**EEN**  
**TOEVALSVONDST**  
**AAN DE**  
**LEDEGANCKKAAI TE**  
**ANTWERPEN**

Eindverslag van een archeologische  
toevalsvondst



ERWIN MEYLEMANS, JEF VANSWEEVELT, KATRIEN COUSSERIER, KRISTOF HANECA

## INHOUD

1	INLEIDING .....	5
2	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET PROJECT.....	7
3	DE ONDERZOEKSOPDRACHT.....	8
3.1	ALGEMENE BEPALINGEN.....	8
3.2	DE VRAAGSTELLING MET BETREKKING TOT DE ARCHEOLOGISCHE SITE.....	8
3.3	RANDVOORWAARDEN BIJ TOEVALSVONDSTEN .....	9
4	WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN DE OPGRAVING.....	10
5	AANPAK VERDER ONDERZOEK, ONDERZOEKSVRAGEN EN POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK.....	11
6	RELEVANTE VOORKENNIS EN RUIMERE CONTEXT .....	12
6.1	LANDSCHAPPELIJKE EN BODEMKUNDIGE CONTEXT.....	12
6.2	HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE CONTEXT.....	12
7	BESCHRIJVING VAN DE SITE .....	13
7.1	BODEMKUNDIGE SITUATIE .....	13
7.2	SPOREN, STRUCTUREN, VONDSTEN.....	13
7.3	INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE.....	18
7.4	SYNTHESE VAN DE KENNIS OVER DE ARCHEOLOGISCHE SITE .....	20
8	SAMENVATTING.....	21
9	BIJLAGEN.....	22
9.1	LIJST VAN SPOREN.....	22
9.2	INVENTARIS VAN VONDSTEN.....	22
9.3	LIJST VAN DE FOTO'S.....	22
9.4	LIJST VAN PLANNEN EN KAARTEN.....	23
9.5	LIJST VAN FIGUREN .....	23
9.6	CONSERVATIERAPPORT .....	24
9.7	RESULTATEN VAN AARDKUNDIGE EN NATUURWETEN-SCHAPPELIJKE ANALYSES (RUWE DATA) .....	24
10	BIBLIOGRAFIE.....	25





# 1 INLEIDING

De toevalsvondst gebeurde naar aanleiding van het uitgraven van de bouwput van 'Blok 16' van het vastgoedproject 'Nieuw Zuid' (fig. 1). Dit blok grenst aan de Ledeganckkaai, ten zuidwesten van de vroegere Spaanse citadel, en ligt in de buurt van het vroegere gehucht van 'Het Kiel'.

De vondst werd gemeld door J. Vansweevelt (archeoloog stad Antwerpen) op 23-10-2018. Het onderzoek van de toevalsvondst werd uitgevoerd op 24-10-2018, door het agentschap Onroerend Erfgoed, in samenwerking met stad Antwerpen (Jef Vansweevelt en topograaf Roel Smets). Door de aannemer werd een kraan ter beschikking gesteld.

Het archeologisch ensemble gegenereerd door deze toevalsvondst wordt behandeld zoals de Code Goede Praktijk het voorschrijft en wordt gedeponereerd in het depot en het archief van het agentschap Onroerend Erfgoed.

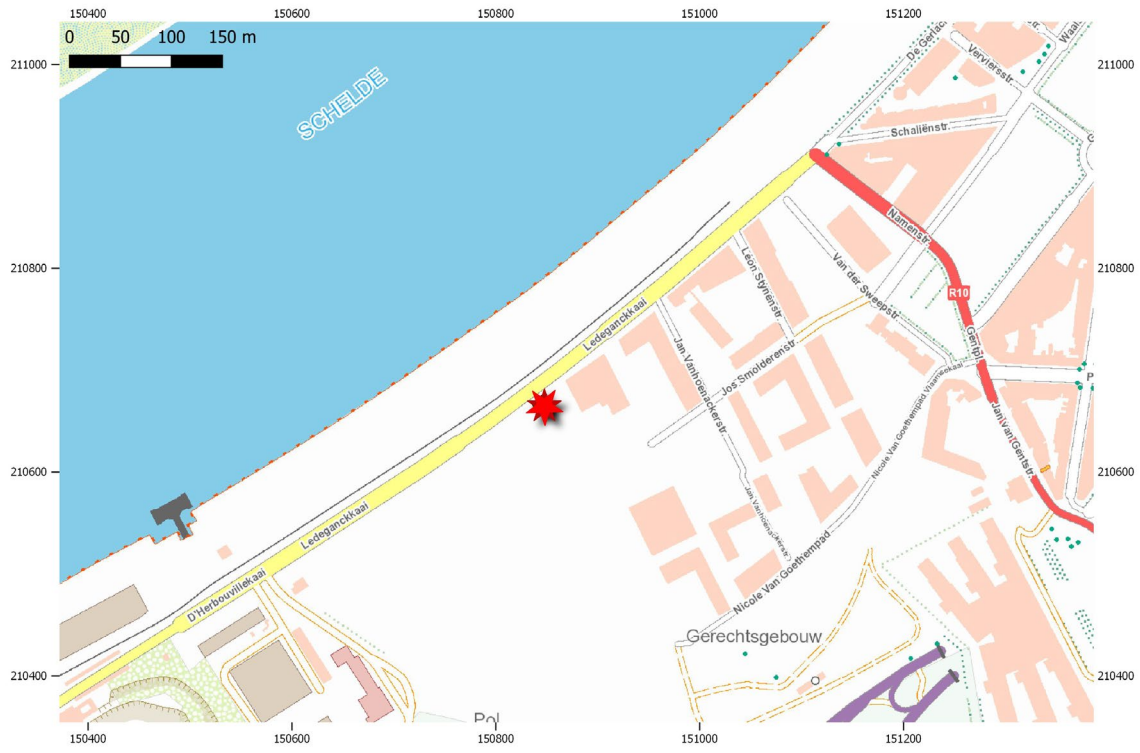
Het voorziene veldwerk werd volledig afgerond. De uitgewerkte resultaten van dit archeologisch onderzoek, de verdere verwerking van de onderzoeksgegevens en vondsten, en de interpretatie van de site binnen de ruimere historische context vormen het onderwerp van dit eindverslag.

De locatie van de toevalsvondst ligt in het gebied waar in het begin van de 19de eeuw, ten zuiden van de 16de eeuwse 'Spaanse citadel', de tweede Napoleontische scheepswerf werd ingericht.



Figuur 1: Locatie van de toevalsvondst op het Grootchalig Referentiebestand. (©AGIV)





Figuur 2: Locatie van de toevalsvondst op het topografische kaart. (©AGIV)



## 2 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET PROJECT

### Antwerpen, Ledeganckkaai

<b>Projectcode</b>	2018K108
<b>Naam en erkenningsnummer erkende archeoloog</b>	Agentschap Onroerend Erfgoed (OE) OE/ERK/Archeoloog/2015/00001
<b>Veldwerkleider</b>	Erwin Meylemans
<b>Locatiegegevens van het onderzochte gebied</b>	
Provincie	Antwerpen
Gemeente	Antwerpen
Deelgemeente	Antwerpen
Adres	Ledeganckkaai
Toponiem	X
Bounding box in Lambertcoördinaten (EPSG:31370)	X: 150835,77 Y: 210677,44 X: 150857,57 Y: 210654,54
Kadastrale informatie	Antwerpen, 11 <sup>e</sup> Afdeling, Sectie L, perceel 3917/B2
<b>Toevals vondst</b>	
Datum vondst	23-10-2018
Datum melding	23-10-2018 (ID 366)
Dossiernummer	ID 364
<b>Begin- en einddatum veldwerk</b>	24-10-2018
<b>Oppervlakte van het onderzoeksgebied</b>	280 m <sup>2</sup>
<b>Terreinwerk</b>	Erwin Meylemans, Jef Vansweeft, Katrien Cousserier
<b>Opmetingen en aanmaak kaartmateriaal</b>	Roel Smets, Erwin Meylemans
<b>Tekenwerk en plannen</b>	Erwin Meylemans
<b>Fotografie terrein en vondsten</b>	Erwin Meylemans, Kristof Haneca
<b>Rapportage</b>	Erwin Meylemans
<b>Lay-out</b>	Sylvia Mazereel, Daisy van Cotthem





# 3 DE ONROERENDERFgoedDECREET

## 3.1 ALGEMENE BEPALINGEN

Het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 vermeldt het volgende in verband met toevalsvondsten, onder Hoofdstuk 5. Archeologie – Onderafdeling 4. Toevalsvondsten:

*Art. 5.1.4. Iedereen die, op een ander moment dan bij het uitvoeren van een archeologisch vooronderzoek, een archeologische opgraving of het gebruik van een metaaldetector, een roerend of onroerend goed vindt waarvan hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat het archeologische erfgoedwaarde heeft, is verplicht daarvan binnen drie dagen aangifte te doen bij het agentschap. De Vlaamse Regering kan de nadere regels daarvoor bepalen. In voorkomend geval brengt het agentschap de zakelijkrechthouder en de gebruiker van de betrokken percelen, als ze niet de vinder zijn, en de gemeenten waar de vondsten worden gedaan ervan op de hoogte dat er vondsten zijn gedaan die vermoedelijk archeologische erfgoedwaarde hebben en wat de rechtsgevolgen daarvan zijn. De zakelijkrechthouder, de gebruiker en de vinder moeten tot de tiende dag na de aangifte:*

*1° de archeologische artefacten en hun vindplaats in onveranderde toestand bewaren;*

*2° de archeologische artefacten en hun context tegen beschadiging of vernieling beschermen;*

*3° de archeologische artefacten en hun context toegankelijk maken voor onderzoek door het agentschap.*

*De Vlaamse Regering kan de nadere regels daarvoor bepalen.*

*Na het onderzoek, vermeld in het derde lid, 3°, kan het agentschap de termijn van tien dagen inkorten of verlengen. Het agentschap brengt de zakelijkrechthouder en de gebruiker daarvan per beveiligde zending op de hoogte. Na het verstrijken van de termijn zijn de zakelijkrechthouder, de gebruiker en de vinder niet langer onderworpen aan het passiefbehoudsbeginsel voor archeologisch erfgoed voor wat betreft de gemelde vondst.*

De Memorie van Toelichting van het Onroerenderfgoeddecreet vult aan:

*Artikel 5.1.4. (...) De bij decreet opgelegde bewaarmogelijkheden blijven gedurende tien dagen van kracht. Gedurende deze periode beschikt de Vlaamse overheid over de nodige tijd om de noodzakelijke vaststellingen te doen of te laten doen op het terrein. De Vlaamse overheid werkt zoveel mogelijk samen met de betrokken onroerenderfgoedgemeente(n). Op basis van de terreinevaluatie kan de Vlaamse overheid de termijn van tien dagen verlengen of inkorten. Eventuele financiële tegemoetkomingen als gevolg van een termijnverlenging kunnen in uitvoeringsbesluiten worden behandeld (zoals bepaald in artikel 10.3.3). Omdat deze financiële tegemoetkomingen volledig voor rekening van de Vlaamse overheid zijn, is de Vlaamse administratie volledig voor het proces van toevalsvondsten bevoegd.*

Het Onroerenderfgoedbesluit van de Vlaamse Regering van 16 mei 2014 betreffende de uitvoering van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 (gewijzigd bij besluit van de Vlaamse Regering van 4 december 2015) vervolledigt als volgt:

*Artikel 5.5.4. Met toepassing van artikel 5.1.4 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en in afwijking van artikel 5.5.1 tot en met artikel 5.5.3 van dit besluit geldt voor archeologische vooronderzoeken met ingreep in de bodem en archeologische opgravingen die volgen op een toevalsvondst en uitgevoerd worden door het agentschap, een onmiddellijke toelating.*

Een toevalsvondst dient steeds op korte termijn behandeld te worden. Hierdoor beperkt de onderzoeksopdracht zich tot het evalueren van het bodemarchief en het *ex situ* bewaren van mogelijk archeologisch materiaal dat dreigt vernietigd te worden. Binnen de context van een toevalsvondst kan een voorafgaandelijk bureauonderzoek niet plaatsvinden. Dit bureauonderzoek dat de landschappelijke, bodemkundige, historische en archeologische voorkennis van de vindplaats verzamelt, is noodzakelijkerwijze na het terreinonderzoek gebeurd; de resultaten zijn in dit eindverslag opgenomen (zie 6).

## 3.2 DE VRAAGSTELLING MET BETREKKING TOT DE ARCHEOLOGISCHE SITE

Aangezien het hier een toevalsvondst betreft, was een voorafgaande vraagstelling niet aan de orde. Het doel van het onderzoek van een toevalsvondst beperkt zich tot inzicht verkrijgen in de aard van de aangetroffen archeologische sporen en vondsten, hun datering en indien van toepassing hun relatie en fasering, alsook het *ex situ* bewaren van de vondsten die dreigen vernietigd te worden.



Voor dit eindverslag is dit onderzoek uitgebreid. De resultaten van het archeologisch onderzoek zijn bestudeerd in het licht van de archeologische voorkennis van het gebied en de historische context om te komen tot een interpretatie van de site.

### 3.3 RANDVOORWAARDEN BIJ TOEVALSVONDSTEN

De randvoorwaarden noodzakelijk voor het onderzoek van een toevalsvondst worden beschreven in artikel 5.1.4. van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013: *‘De zakelijkrechthouder, de gebruiker en de vinder moeten tot de tiende dag na de aangifte de archeologische artefacten en hun vindplaats in onveranderde toestand bewaren, de archeologische artefacten en hun context tegen beschadiging of vernieling beschermen, de archeologische artefacten en hun context toegankelijk maken voor onderzoek door het agentschap’.*

In het kader van deze toevalsvondst konden in overleg met de bouwheer en de aannemer op het terrein de timing en uitvoeringswijze van de werken en het archeologisch onderzoek op elkaar afgestemd worden. Gezien de aard en planning van het bouwproject werd van bij het begin van het onderzoek afgesproken de duurtijd van de registratie zo veel mogelijk te beperken.

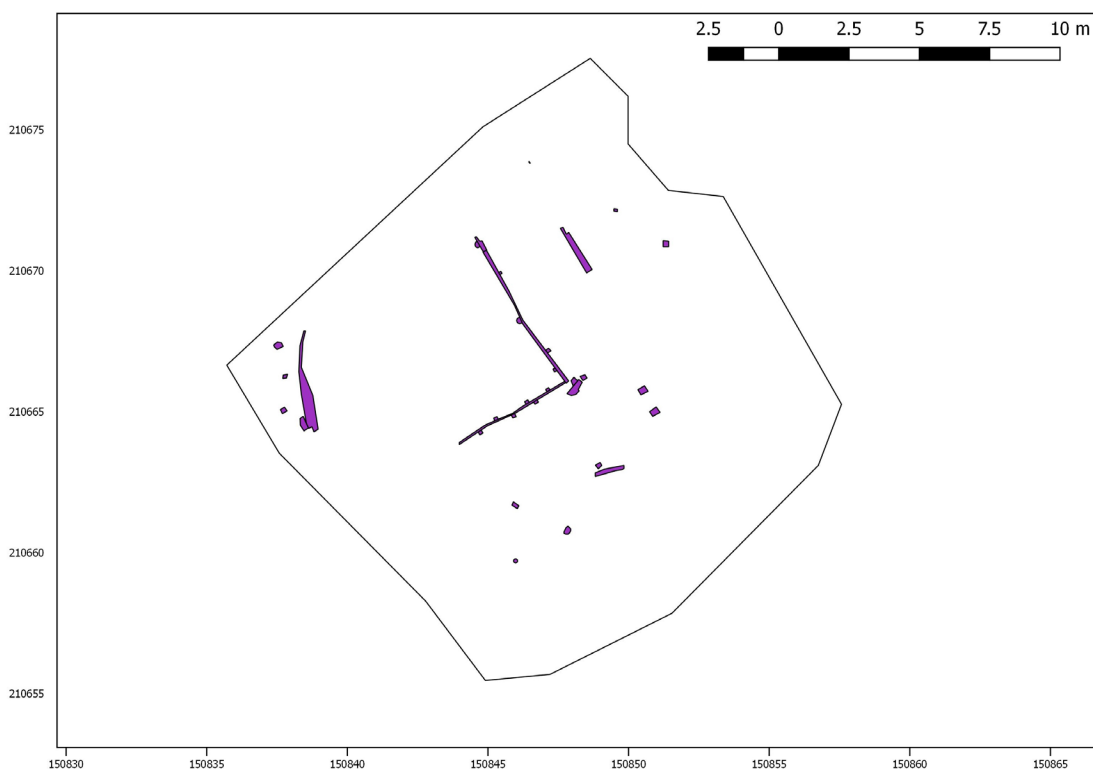


## 4 WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN DE OPGRAVING

De uitvoering van dit onderzoek - de registratie en opgraving van de gemelde toevalsvondst - vond plaats volgens de bepalingen van het Onroerenderfgoeddecreet (2013) zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 2.0). Gezien het hier een toevalsvondst betreft, was er geen sprake van een vooraf bepaalde strategie.

Het onderzoek werd uitgevoerd door Erwin Meylemans, Jef Vansweevelt en Katrien Cousserier. Roel Smets (stad Antwerpen) deed de topografische opmetingen bij het onderzoek.

Bij de eerste evaluatie van het terrein bleek dat de graafwerken al een gedeelte van de houten structuren hadden weggegraven. Door de aannemer werd een graafmachine en –bestuurder ter beschikking gesteld voor het vrijleggen van de nog bewaarde resten. Het onderzoek bestond aldus uit het mechanisch afgraven van de afdekkende pakketten (fig. 4), waarna met de schop de contouren van de verschillende structuren (balken, planken) verder werden vrijgelegd, fotografisch geregistreerd, beschreven, en topografisch opgemeten. Bij elk niveau dat werd afgegraven door de kraan werd met een metaaldetector het vlak geïnspecteerd. Dit leverde echter geen vondsten op. Gezien de slechts geringe oppervlakte van de resten en de reeds toegebrachte schade door de voorafgaande graafwerken, in combinatie met de grote tijdsdruk van de bouwwerf, werd het onderzoek beperkt tot het verkrijgen van een grondplan van de houten structuren (fig. 3), het beschrijven van de constructiewijze, en de topografische opmeting. Enkele vondsten afkomstig uit de opvullingspakketten die de houten constructies afdekten werden manueel ingezameld. Er werden verder twee monsters ingezameld van het houtwerk, één van de houten ingeheide palen, en een plank, met het oog op determinatie van de houtsoort en eventueel dendrochronologisch onderzoek.



Figuur 3: plan met de contouren van de aangelegde werkput en aanduiding van de archeologische sporen.







Figuur 4: Overzichtsfoto van de werkput vanuit het zuid-oosten.

## 5 AANPAK VERDER ONDERZOEK, ONDERZOEKSVRAGEN EN POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK

Gelet op het beperkte aantal sporen en vondsten wordt bij deze toevalsvondst een volledige verwerkingsstrategie gevolgd en wordt alles uitgewerkt. Aangezien de vondsten en sporen volledig worden uitgewerkt, is een assessment binnen deze context niet aan de orde en wordt in dit rapport geen assessment-rapport opgenomen.

De studie beperkt zich tot case-gebonden onderzoeksvragen met betrekking tot de aard van de vindplaats, de datering, de relatie en de fasering van sporen en vondsten. Eigen aan het onderzoek van een beperkte toevalsvondst is dat de uitwerking ervan veel vertelt over deze vindplaats maar weinig over de ruimere context.



## 6 RELEVANTE VOORKENNIS EN RUIMERE CONTEXT

### 6.1 LANDSCHAPPELIJKE EN BODEMKUNDIGE CONTEXT

De site is gelegen ten zuiden van de Schelde, en ten noorden van het historische gehucht van 'Het Kiel' (fig. 5). Op de bodemkaart is de locatie aangeduid als bebouwde en niet gekarteerde zone (bodemserie OB). Het onderzoek toonde aan dat de archeologische structuren gelegen waren op geoxideerde zanden (wellicht dekzanden), afgedekt door een ophogingspakket van voornamelijk humeuze en geoxideerde klei.

Naar het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen was de absolute hoogte van het maaiveld gelegen rond 7 meter TAW.



Figuur 5: locatie van de onderzoekszone geprojecteerd op de kaart van Ferraris. (©AGIV)

### 6.2 HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE CONTEXT

Gezien het hier een toevalsvondst betreft waarbij het historisch en archeologisch kader pas na het veldwerk kon worden onderzocht, beperkt dit onderzoek zich logischerwijze tot de historische en archeologische context relevant voor deze vindplaats.

Van groot belang is dat onderzoekszone ligt in het gebied waar in het begin van de 19de eeuw de tweede Napoleontische scheepswerf werd ingericht. Op deze historische, en archeologische context, komen we verder nog terug bij de interpretatie van de site.



## 7 BESCHRIJVING VAN DE SITE

### 7.1 BODEMKUNDIGE SITUATIE

De archeologische structuren waren ingeheid in geoxideerd zand (dekzanden?) zonder zichtbare bodemontwikkeling. Deze werden afgedekt door een dik (geroerd) pakket van voornamelijk humeuze en geoxideerde kleien, waarin puin voorkwam.

### 7.2 SPOREN, STRUCTUREN, VONDSTEN

Bij het onderzoek van de toevalsvondst werden voornamelijk de aangetroffen houten structuren onderzocht. In het zuidwesten van de onderzoekszone werd door de eveneens een massieve bakstenen structuur doorsneden en reeds gedeeltelijk weggegraven (fig. 6). Deze werd fotografisch geregistreerd en topografisch ingemeten. De massieve bakstenen structuur maakt wellicht deel uit van de latere (19de- 20de eeuwse) kadestructuren, maar bevond zich wellicht niet meer *in situ*. Het geheel bood immers een zeer rommelige indruk, zonder duidelijke structuur en fundering, en bevond zich volledig in de opvullingspakketten<sup>1</sup>.



Fig. 6: Massieve bakstenen structuren in de zuidwestelijke putwand van de onderzoekszone.

Voor het overige werden dus enkel houten structuren opgetekend, in totaal werden 24 dergelijke structuren van een spoornummer voorzien (fig. 7) waarvan later enkele nummers werden geschrapt). Spoor 5 was een reeds vrijgelegde en verplaatste houten balk, die zich dus niet meer *'in situ'* bevond, en dus ook niet topografisch werd ingemeten.

De houten structuren waren ingeheid/ingegraven in een pakket geoxideerde, plaatselijk organisch rijke zandige klei, en afgedekt door een opvullingspakket van heterogene aard, voornamelijk zand, waarin veel puinfragmenten aanwezig waren (fig. 8, 9). Uit dit pakket werden eveneens enkele archeologische

<sup>1</sup> Mondelinge mededeling J. Vansweevelt.





vondsten gerecupereerd (aardewerk en dierlijk bot). Het gaat om enkele scherven postmiddeleeuws aardewerk en een fragment van een bot van een rund.

Bij de aanvang van het terreinonderzoek bleek meteen dat de graafwerken reeds een deel van de archeologische structuren hadden opgeruimd. In het westen van de onderzochte zone was de afgraving reeds gevorderd tot op ca 2,10m TAW. In de rest van de zone bevond het afgegraven oppervlak zich op hoogtes schommelend tussen ca. 3,1m TAW en ca. 3,8m TAW, wat meteen verschillen in bewaring van de verschillende structuren verklaart (fig. 7).

Spoornummers 1 tot 4, gesitueerd in het diepst afgegraven gedeelte, omvatten enkele resten van houten ingeheide palen en een plank, die door de afgraving reeds gedeeltelijk was vrijgelegd en verplaatst (fig. 10).

De meest opvallende structuur binnen de onderzocht zone is een rechthoekige constructie bestaande uit voornamelijk vrij dunne vierkante houten balkjes (met een dikte van ca. 13 op 13cm), geschrant geplaatst met daartussen lange planken geplaatst (fig. 11). Op verschillende plaatsten werden dikkere balken ingeheid (b.v. spoor 8). Bij de dikkere balken was de plank geplaatst in een daarvoor voorziene uitsparing, zonder verdere bevestigingsmiddelen (b.v. nagels). De basis van de ingeheide palen bevond zich op ca. 2,70m TAW, de basis van de planken op een hoogte van ca. 3,20m TAW (spoor nummers 8, 9, 18 en 21). Enkel de basis van deze constructie, met de onderkant van de palen (waarvan de top van de bewaarde palen zich bevond rond ca. 3,40 tot 3,55m TAW), was bewaard. De geschrant geplaatste paaltjes, waarvan de meesten naar buiten waren 'gedrukt', bevonden zich op afstanden van gemiddeld ca. 60cm van elkaar. Op de zuidwestelijke hoek van deze rechthoek vormden enkele geschrante palen met eveneens een verticaal daartussen geplaatste plank een hoekconstructie, echter door de staat van bewaring van onduidelijke aard (spoor 13). Het is waarschijnlijk dat de rechthoekige structuur oorspronkelijk verder doorliep naar het noordwesten, maar hier niet meer bewaard was door de plaatselijk diepere uitgraving in deze zone.

Spoor 10 omvat eveneens een plankfragment dat verticaal geplaatst werd tegen een ingeheide vierkante houten balk (fig. 12). Het verloop van deze plank was nog als een grijs spoor enkele tientallen centimeter naar het zuidoosten te volgen. Het is echter zeer waarschijnlijk dat spoor 10, samen met ingeheide balken 6, 23, 24, en 15 (rest van balk en gedeelte van plank) en balk 17, resten vormden van een tweede rechthoekige constructie, die parallel de kleinere rechthoekige constructie omvatte.

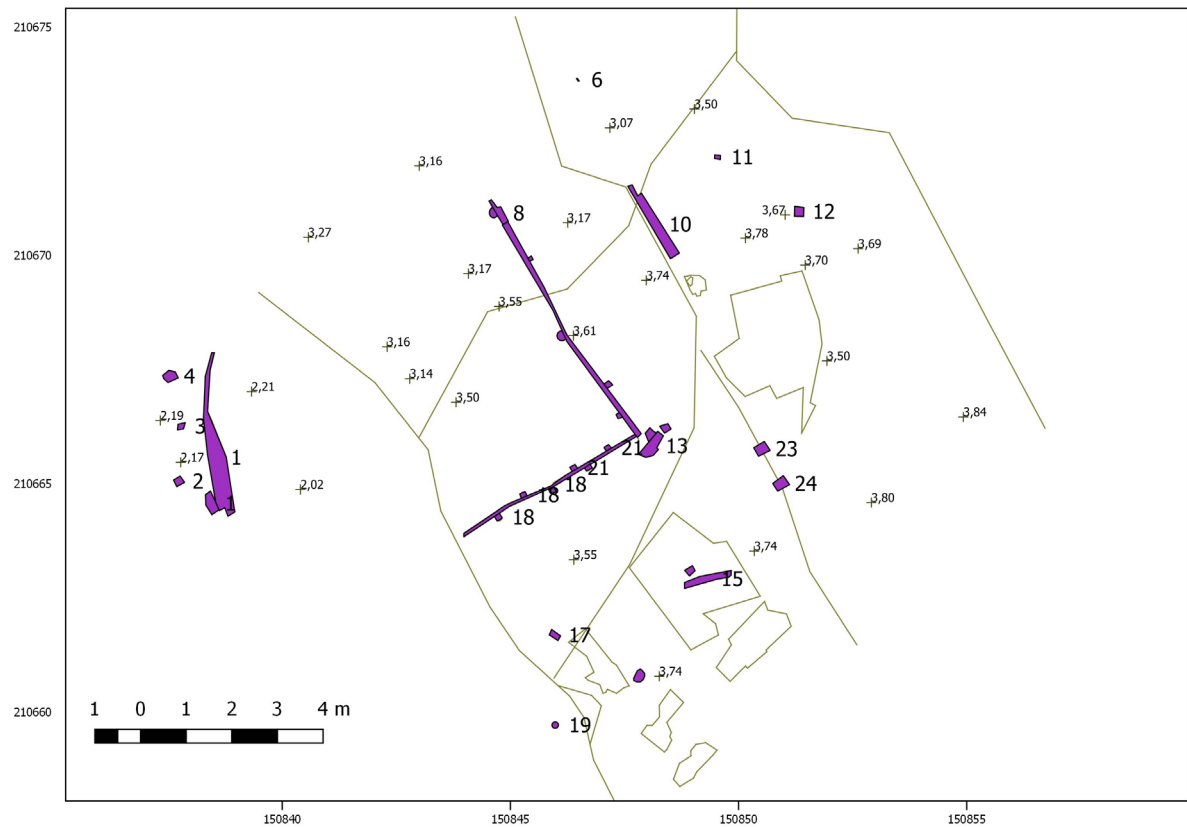
De houten balk van 'spoor 8' en de plank van die zone werden gerecupereerd voor determinatie en eventuele dendrochronologische analyse (fig. 13 en 14). De gebruikte houtsoort was telkens eik, dendrochronologische datering was echter door het gering aantal aanwezige groeiringen niet mogelijk<sup>2</sup>.

Buiten de rechthoekige structuren kwamen nog enkele andere palen voor, echter zonder een duidelijk structureel verband (sporen 11, 12, 16, 19).

---

<sup>2</sup> Determinatie K. Haneca, agentschap Onroerend Erfgoed.





Figuur 7: Algemeen grondplan van de onderzochte structuren, met aanduiding van hoogtes TAW van het aangelegde archeologische niveau voor registratie.



Figuur 8: Overzicht van de onderzoekszone vanuit het zuid-oosten.







Figuur 9: Overzicht van de onderzoekszone tijdens de afgraving vanuit het noorden.



Figuur 10: Overzicht van de structuren in het diepst afgegraven gedeelte van de onderzoekszone (spoonrs. 1 tot 4).







Figuur 11: Zicht op de rechthoekige structuur en hoekconstructie (spoor 13) vanuit het zuidoosten.



Figuur 12: Balkfragment en rest van geschrant geplaatste plank (spoor 10).







Figuur 13: Gerekupereerd balkfragment (spoor 8) (foto: Kristof Haneca).



Figuur 14: Gerekupereerd plankfragment (spoor 8) (foto: Kristof Haneca).

### 7.3 INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

De onderzoekszone ligt in het gebied waar in het begin van de 19de eeuw, ten zuiden van de 16de eeuwse 'Spaanse citadel', de tweede Napoleontische scheepswerf werd ingericht. Deze tweede rij scheepshellingen ten zuiden van de citadel werd middels een keizerlijk decreet van 26 maart 1808 goedgekeurd en vervolgens uitgevoerd: negen scheepshellingen van ca. 125m lengte en 42m tussenafstand stonden dwars op de Scheldekade opgesteld (fig. 15)<sup>3</sup>.

---

<sup>3</sup> Lombaerde 1989.



Ongeveer 80m naar het noordoosten werden bij de voorbereidingen van de bouw van 'Blok 9' van het project *Nieuw- Zuid* eveneens palenconstructies onderzocht (fig. 16)<sup>4</sup>. Deze omvatten ook rijen palen met kleinere houten balkjes en daartussen geschrante planken. Ook de bewaringstoestand van de constructies is gelijkaardig. Bij de constructies van 'Blok 9' waren echter eveneens enkele forse houten dwarsbalken bewaard, die toelieten de helling van de constructie enigszins te reconstrueren<sup>5</sup>.

Vlaktbij deze opgraving maar meer naar de Schelde toe werden in 2017 eveneens rijen van palen gemeld als toevalsvondst, bij werken aan de kaaien. Deze behoren echter niet tot de Napoleontische scheepswerven, maar wellicht tot latere werken aan de Antwerpse kaaien daar (1878-1886)<sup>6</sup>.

Zoals de palenconstructies aangetroffen bij 'Blok 9' kunnen de structuren onderzocht bij deze toevalsvondst wellicht geïnterpreteerd worden als zijnde afkomstig van de Napoleontische scheepshellingen, en meer bepaald het zuidoostelijke uiteinde van één van deze hellingen. Toekomstige onderzoeken in het kader van de verdere ontwikkeling van het Nieuw-Zuid project zullen moeten uitmaken of deze scheepshellingen ook in deze zone in enige mate bewaard gebleven zijn<sup>7</sup>.



Figuur 15: Fragment van het *Plan général de l'arsenal maritime d'Anvers* door L.C. Boistard (1812; ARA, Den Haag, MTSH, n° 908), met de scheepshellingen ten zuiden van de citadel.

---

<sup>4</sup> Vanholme 2017.

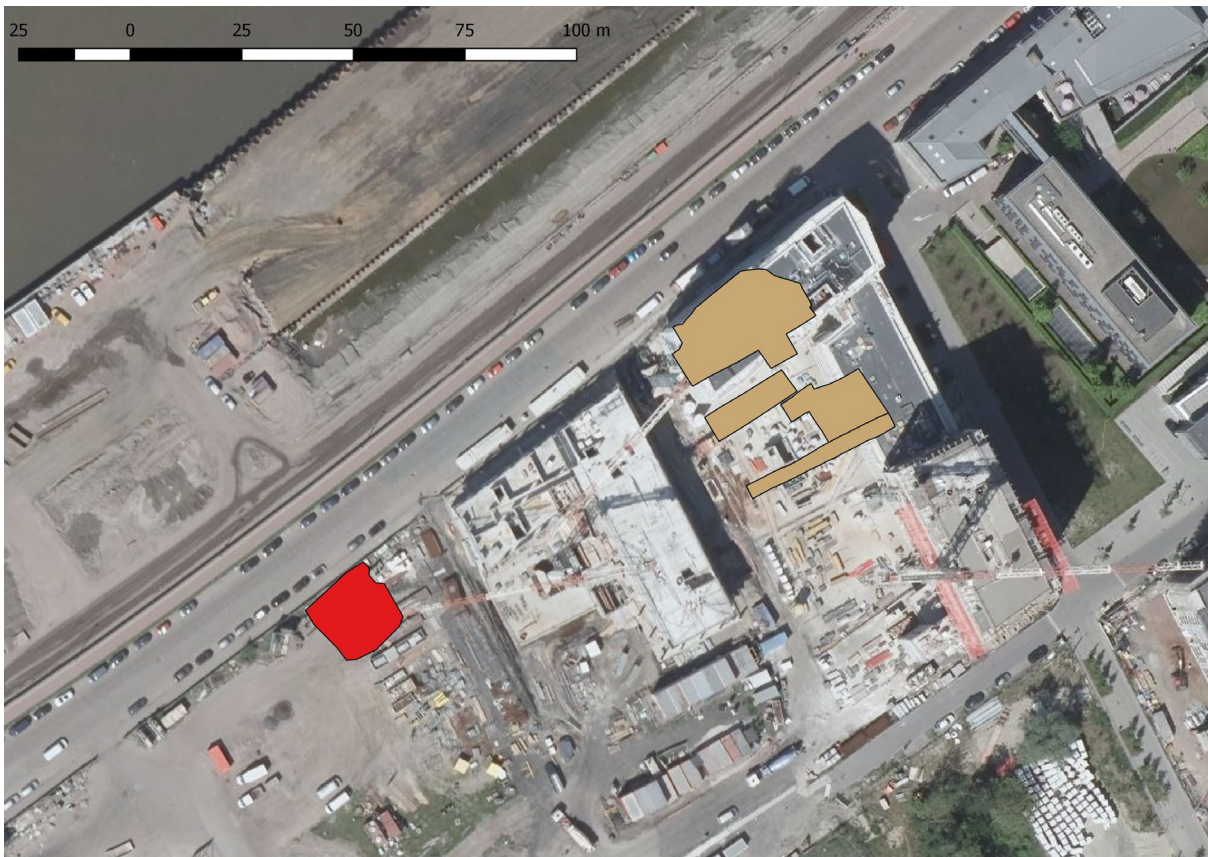
<sup>5</sup> Ibid.

<sup>6</sup> Vynckier 2017.

<sup>7</sup> Cf. Billefont 2018.







Figuur 16: Locatie van de toevalsvondst (rood) en de sleuven onderzocht in het kader van de aanleg van 'blok 13' (naar Vanholme 2017).

## 7.4 SYNTHESE VAN DE KENNIS OVER DE ARCHEOLOGISCHE SITE

De site omvat houten structuren die in verband kunnen gebracht worden met de constructie van de tweede Napoleontische scheepswerf, die werd opgericht in 1809.



## 8 SAMENVATTING

Naar aanleiding van een nieuwbouwproject ter hoogte van de Ledeganckkaai werd op 24-10-2018 een toevalsvondst onderzocht, die voornamelijk bestond uit enkele houten structuren. Bij aanvang van het onderzoek was reeds duidelijk dat de site door de uitgevoerde graafwerken al sterk was aangetast. Het onderzoek richtte zich voornamelijk op de registratie van de houten structuren en hun onderlinge samenhang (grondplan). In functie van eventuele dendrochronologische datering werden een balk en plan gerecupereerd, dit leverde echter geen datering op omwille van te weinig jaarringen.

Gezien de historische context en archeologische vondsten in de nabijheid moeten deze houten structuren wellicht geïnterpreteerd worden als restanten van de sloopshellingen van de tweede Napoleontische scheepswerf, die in 1809 werd opgericht.

Dit onderzoek werd opgenomen in de Centrale Archeologische Inventaris met ID 221248 (<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/221248>).





## 9 BIJLAGEN

### 9.1 LIJST VAN SPOREN

ID	Spoor	Beschrijving
1 tot 6 – 8 tot 24	Houten structuren	Balken en planken, waarvan enkele georganiseerd in een rechthoekige structuur.
7	Muur	Massief fragment van bakstenen muur, wellicht een vroegere kadestructuur, niet in situ.

### 9.2 INVENTARIS VAN VONDSTEN

ID	Aantal	Artefacttype	Opmerking
1	1	Houten balk	Spoor 8
2	1	Houten plank	Spoor 8
3	5	Aardewerk en dierlijk bot	Verspreide fragmenten rood geglazuurd aardewerk en fragment van runderbot.

### 9.3 LIJST VAN DE FOTO'S

ID	Omschrijving
IMG_0499	Spoor 1
IMG_0500	Spoor 1
IMG_0501	Spoor 1
IMG_0502	Spoor 1
IMG_0503	Spoor 1
IMG_0504	Spoor 2
IMG_0505	Spoor 2
IMG_0506	Spoor 3
IMG_0507	Spoor 3
IMG_0508	Spoor 4
IMG_0509	Spoor 4
IMG_0510	Overzicht sporen 1-4
IMG_0511	Overzicht sporen 1-4
IMG_0512	Spoor 5
IMG_0513	Spoor 5
IMG_0514	Spoor 5
IMG_0515	Spoor 5
IMG_0516	Spoor 5
IMG_0518	Spoor 6
IMG_0519	Spoor 8
IMG_0520	Spoor 8
IMG_0521	Spoor 8
IMG_0522	Spoor 8
IMG_0523	Spoor 9
IMG_0524	Spoor 9
IMG_0525	Spoor 9
IMG_0526	Spoor 9
IMG_0527	Spoor 10
IMG_0528	Spoor 10
IMG_0529	Spoor 10
IMG_0530	Spoor 10
IMG_0531	Spoor 10
IMG_0532	Spoor 11
IMG_0533	Spoor 11
IMG_0535	Spoor 12
IMG_0536	Spoor 12
IMG_0537	Spoor 13

////////////////////////////////////

ID	Omschrijving
IMG_0538	Spoor 13
IMG_0539	Spoor 13
IMG_0540	Spoor 14
IMG_0541	Spoor 14
IMG_0543	Spoor 14
IMG_0544	Spoor 15
IMG_0545	Spoor 15
IMG_0546	Spoor 16
IMG_0547	Spoor 16
IMG_0548	Spoor 16
IMG_0549	Spoor 17
IMG_0550	Spoor 17
IMG_0551	Spoor 18
IMG_0552	Spoor 18
IMG_0553	Spoor 18
IMG_0554	Spoor 19
IMG_0555	Spoor 19
IMG_0556	Spoor 20
IMG_0557	Spoor 21
IMG_0558	Spoor 21
IMG_0559	Spoor 21
IMG_0560	Spoor 21
IMG_0561	Spoor 22
IMG_0562	Spoor 22
IMG_0563	Spoor 22
IMG_0564	Overzicht rechthoekige structuur
IMG_0565	Overzicht rechthoekige structuur
IMG_0566	Overzicht
IMG_0567	Overzicht
IMG_0568	Recuperatie houten balk (spoor 8)
IMG_0569	Recuperatie houten balk (spoor 8)
IMG_0570	Recuperatie houten balk (spoor 8)
IMG_0571	Spoor 23
IMG_0572	Spoor 23
IMG_06739	Houten balk bij onderzoek in depot (spoor 8)
IMG_06732	Houten plank bij onderzoek in depot (spoor 8)
20181024_104935	Overzicht
20181024_110822	Spoor 7
20181024_114853	Overzicht
20181024_114932	Uitvoering terreinwerk
20181024_114936	Uitvoering terreinwerk
20181024_121533	Uitvoering terreinwerk
20181024_121550	Uitvoering terreinwerk

## 9.4 LIJST VAN PLANNEN EN KAARTEN

- Digitaal opmetingsplan (autocad)
- Analoge veldtekening: algemeen plan

## 9.5 LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: Locatie van de toevalsvondst op het Grootschalig Referentiebestand (©AGIV)

Figuur 2: Locatie van de toevalsvondst op het topografische kaart. (©AGIV)

Figuur 3: plan met de contouren van de aangelegde werkput en aanduiding van de archeologische sporen.



Figuur 3: plan met de contouren van de aangelegde werkput en aanduiding van de archeologische sporen.

Figuur 4: Overzichtsfoto van de werkput vanuit het zuid-oosten.

Figuur 5: locatie van de onderzoekszone geprojecteerd op de kaart van Ferraris. (©AGIV).

Figuur 6: Massieve bakstenen structuren in de zuidwestelijke putwand van de onderzoekszone.

Figuur 7: Algemeen grondplan van de onderzochte structuren, met aanduiding van hoogtes TAW van het aangelegde archeologische niveau voor registratie.

Figuur 8: Overzicht van de onderzoekszone vanuit het zuid-oosten.

Figuur 9: Overzicht van de onderzoekszone tijdens de afgraving vanuit het noorden.

Figuur 10: Overzicht van de structuren in het diepst afgegraven gedeelte van de onderzoekszone (spoorrs. 1 tot 4).

Figuur 11: Zicht op de rechthoekige structuur en hoekconstructie (spoor 13) vanuit het zuidoosten.

Figuur 12: Balkfragment en rest van geschrant geplaatste plank (spoor 10)

Figuur 13: Gerecupereerd balkfragment (spoor 8) (foto: Kristof Haneca).

Figuur 14: Gerecupereerd plankfragment (spoor 8) (foto: Kristof Haneca).

Figuur 15: Fragment van het *Plan général de l'arsenal maritime d'Anvers* door L.C. Boistard (1812; ARA, Den Haag, MTSH, n° 908), met de sloopshellingen ten zuiden van de citadel.

Figuur 16: Locatie van de toevalsvondst (rood) en de sleuven onderzocht in het kader van de aanleg van 'blok 13' (naar Vanholme 2017).

## 9.6 CONSERVATIERAPPORT

Niet van toepassing.

## 9.7 RESULTATEN VAN AARDKUNDIGE EN NATUURWETENSCHAPPELIJKE ANALYSES (RUWE DATA)

Niet van toepassing.



## 10 BIBLIOGRAFIE

BILLEMONT J. 2018: *Archeologienota Antwerpen, Nieuw-Zuid Blok 19: Verslag van Resultaten*, BAAC Vlaanderen rapport 899, Gent.

LOMBAERDE P. (red.) 1989: *Antwerpen tijdens het Franse keizerrijk 1804-1804. Marine-arsenaal, metropool en vestingstad*, Waanrode.

VANHOLME N. 2017: *Antwerpen Nieuw Zuid - Blok 9. Archeologisch onderzoek*, RAAP België-rapport 222, Eke.

VYNCKIER G. 2017: *Verslag terreinbezoek naar aanleiding van een toevalsvondst te Antwerpen, Ledeganckkaai 21 (Prov. Antwerpen)*, Brussel.

